

ÁLLAMTERÜLET ÉS NÉPISÉG

ATIGRIS ÉS EUFRÁT FOLYÓK vidékét északról és keletről párhuzamosan futó hegyláncok, nyugat és dél felől Arábia kegyetlen sivatagja határolják. A jól körülzárt medence különleges, önálló táj. A folyókmenti termékeny alföld a népességet földműveléshez szoktatja, véglegesen letelepíti. Az árvizek együttműködésre szoktatják a lakosságot, az összesűrűsödő népesség intenzív gazdálkodást űz, öntöz, ez még szorosabb együttműködést kíván; a lakosság államba szervezkedik és művelődik.

A legnagyobb népsűrűség és legintenzívebb gazdálkodás a két folyó közén, azoknak közép- és alsófolyásánál fejlődik ki. A hosszúkás medence peronéin még félnomád és nomád népek élnek, kik azonban élénk cserekereskedést űznek a földművelő vidékek népességével. A táj harmonikus: egymásra utalt és egymást kiegészítő termelésű területrészeket foglal egybe s bár az egyes résztájakon a különböző eredetű és foglalkozású, különböző időkben bevándorolt népek külön-külön szervezkednek, az egész tájat összefogó vaskeret egymásmellé rendeli őket.

A tartós, erős államalakulások alapja itt a terület. Városok, vidékek torzsalkodnak egymással, háborúba is keverednek, mégsem igazi ellenségek. Igazi ellenség csak a medencén kívülről néha-néha beütő szilaj nomád, mely végigdúlja a művelt városokat, elhordja a föld összetakarított gyümölcseit és szétrombolja az öntözőműveket. A medencei népek egymással való torzsalkodása nem egyéb mint pártviszály, a főhatalmakra való törekedése egy-egy népcsoportnak vagy vezérnek. Igaz, a hosszan elnyújtott országban két tipikus egymással rivalizáló terület különböztethető meg: a déli és északi rész; a főhatalmat hol ez, hol az szerzi meg, de az egymással folytatott háborúk nem jelentik egyik vagy másik fél megsemmisítését. A győző megelégszik azzal, ha a szomszéd az ő előbbvalóságát, főhatalmát elismeri. A csatornák s a gazdasági élet alapjai épségben maradnak.

Különb is ezeket a belső vetélkedéseket csak a történetírás sajátos volta emeli különös jelentőségre. Egy-egy hadjáratról, vagy a vezérek döntő sikereiről, hódításokról sok feljegyzés készül, a békeévek egyhangú életéről kevés. Szemünkben — történelmi olvasmányaink alapján — gyakran folyik össze egy-egy nép élete és története kiváló és hétköznapi uralkodók szerencsés vagy balvégzetű hadjáratainak láncolatává. A modern történetírás igyekszik ezt az egyoldalú-

ságot csökkenteni, de a régi korok békeéveinek történetét igen sokszor csak következtetésekkel, találgatásokkal tudja megrajzolni. Az effajta történelem forrásai hasonlatosak a prehisztorikus korok történetének forrásaihoz, hiszen legtöbbször használati eszközökből, építkezések maradványaiból, ajándék- és zsákmánystatisztikákból, legjobb esetben törvénykönyvek szűkszavú megállapításaiból következtethetünk letűnt korok mozgalmas, lüktető békeéletére.

Mezopotámiában változtak az uralkodók, különféle népek adtak egymásnak helyet, de Mezopotámia mindig egy életközösség maradt: egy és erőszak nélkül oszthatatlan.

Egyiptom helyzete hasonló. Az életterület itt is erősen zárt. Sivatag és tenger összefűtik a termékeny Nílus-völgy lakosságát. A táj mégsem olyan harmonikus mint Mezopotámiánál. Egyrészt nagyon elnyújtott és keskeny, másrészt hiányzanak az egymást kiegészítő és az átmeneti területek. Talán ez a körülmény utalta rá Egyiptom nagy birodalmait jobban a tengerre — s ezen keresztül Kis-Ázsia és Arábia, valamint a Földközi-tenger egyéb partvidékeire—, mint Mezopotámia népeit és birodalmait. A folyóvölgy szintkülönbségei is hátrányosan befolyásolják a szoros életegység kialakulását, a kataraktok sokszor képeznek határt. Mindezen akadályok azonban nem mérkőzhetnek a Nílusvidék átfogó hatású földrajzi jellemvonásaival. A népesség állammá szervezkedésének alapja itt is a terület: a nem tágítható és szűkíthető keret. A Felső- és Alsó-Nílusvölgy különállása itt még gyakoribb, de itt sem lehet állandó. A lakosság foglalkozásszerű és rendszeres mozgásainak játéktere (play ground, Spielraum) a hazai föld: a Nílus völgye marad.

Egészen más képet mutat Hellas. Nincs zárt, összefüggő keret, melyet a görög birodalom vagy birodalmak állandóan és kizárólagosan betöltenek. A birodalom rátelepül apró kolóniáival a Földközi-tenger keleti öblének partvidékeire s e vidékek idegen népeire. A közös életkeretet tulajdonképpen a mozgás, az érintkezés hozza létre, támpontjai a görög tenger szétszórt szigetei, kikötői, az élet lüktetését azoknak a barázdáknak sokasága jelzi, melyek a görög kereskedelmi hajók nyomán fakadnak a Földközi-tenger hullámain.

Nem kell bizonyítani, hogy ennek az államszervezetnek az együtt-tartása, az egészséges vérkeringés és életműködés biztosítása, nehezebb feladat, mint a területileg összefüggő, jól körülhatárolt államoknál. Nem csoda, hogy a politikai és államtudományok a görögöknél oly magas színvonalra emelkedtek. Az is következik a fent leírt körülményekből, hogy területszerzés és veszteség — amennyiben nem a szervezetet összefogó góccokat érintette — nem jelentett lényegbevágó változást a birodalom életében. Amíg a hajóhad szabadon működött, az utak szabadok voltak s az athéni polgár és görög gyarmatos szabadon tudtak érintkezni egymással, addig kisebb-nagyobb területvesztések a birodalom életét nem nagyon zavarták.

Róma világbirodalma sem bírt zárt földrajzi kerettel, bár a hódító császárok és vezérek nagy érzékkel bírtak a jó határok megválasztása iránt. Körülbelül négy évszázadon keresztül határolta a római birodalmat észak felé a Rajna és Duna vonala. E két hatalmas folyó ez

időben igen jó határnak bizonyult, de ugyanilyen jó határ volt délen Afrika teljes szélességében a Szahara sivatagja, délkeleten Arábia homoktengere és Irán zord magasföldje, nyugaton a még nem ismert óceán. A keret tehát földrajzilag kitűnő volt, de már a bezárt terület nem mondható összefüggő és egyben különálló földrajzi individuumnak. A birodalmat a légiók s a légiók számára Rómából minden irányban kiépített kitűnő utak tartották össze. Az utak mentén épülő római városok és várak s az utakon lebonyolódó kereskedelem, a római consulok és helytartók szervező ereje, a „civis romanus sum“ varázsa s nem kevésbé a birodalom periférikus részeinek s a határokon túli területeknek viszonylagos lakatlansága biztosították a világbirodalom összetartozását. Területek nyerése és vesztese itt sem életbevágó fontosságú, ha a birodalmi autarchia s a termelési körzetek fokozatos elosztódása következtében egy-egy gabonaadó provincia körüli bajok gazdasági nehézségekre vezettek is, a birodalom létét ilyen területi problémák nem veszélyeztették.

E két utóbb említett birodalomnál tehát az államszervezés alapja nem a különleges terület, hanem a kedvező helyen és körülmények között sűrűsödő és szétáramló népi erő, az államszervezés művészetének és technikai eszközeinek kifejlődése.

A közép- és újkorban Európa területén több helyen fejlődtek ki népsűrűségi góccok, a közlekedési viszonyok, eszközök és utak nagyarányú javulásával a népesség elterjedése könnyebbé vált, új államok keletkeztek s a művelődés általánosodása révén az államszervezési képesség is több helyen jutott szerephez. Bár az óceánok megnyílása s az európai népességnek tengerentúli gyarmatokra való kiáramlása a kialakuló államok területi és szervezeti képét — különösen a partmentiekét — nagy mértékben befolyásolta, ma is jól meg lehet figyelni az egyes államalakulások képében és történelmében a terület földrajzi jellemvonásainak szerepét.

A közlekedési eszközök újabkori fejlettsége s a tengereken lebonyolódó forgalom mellett már nem alakulhatnak ki forgalmas tengerpartok mellett vagy azok közvetlen közelében olyan zárt államok, mint voltak a Tigris—Eufrátes és Nílus völgyiek. Ilyen típusú tarlós államok korunkban csak a kontinensek belsejében alakulhatnak ki különösen kedvező körülmények között és nem nagy területeken. Talán legkitűnőbb példát erre a Kárpátok medencéjében kifejlődött államok adtak. De a nem tipikusan „zárhelyi“, másfelől „kötetlen területű“ államok történetében és politikai fejlődésében is megfigyelhetjük ezeknek a földrajzi körülményeknek a hatását.

Ragadjunk ki néhány példát. Az Ibéri félsziget területe jól körülhatárolt földrajzi individuum. Az ókori nagy birodalmak bukása után nagyrészt egységes államszervezet alatt élt. Csak a nyugati partvidék egy darabja szakadt le róla—bizonyára az Atlanti-óceánon meginduló nagy forgalom eredményeképpen is — politikai különállóságával. Nincs híján e terület változatos vidékeknek, hegy és vízrajza sem olyan harmonikus egység, mint például a Magyar Medencéé, a lakosság etnikai képe is elég tarka, mégis összetartozását majdnem mindig sikerült megőriznie. A helyes államszervezés feladata itt a különböző

vidékek népcsoportjainak helyes összefogása és a kijelölt területen való egészséges együttműködés biztosítása. Hiába volt Spanyolország fekvésénél fogva úttörő az óceánok meghódítása és a gyarmatosítás terén, a maga teljes életét nem tudta kifelé kiélni, belső erőit nem tudta teljesen messzi célok érdekében összefogni, partjai és honi kincsei sem voltak alkalmasak arra, hogy olyan nagy népsűrűséget tömöríthessen egyes vidékein, melyből gyarmatait s az ezek összefogásához szükséges nagy centrumokat táplálhatta volna. Megmaradt nagyjában befelé élő zárt államnak még akkor is, mikor a fél világot mondta magáénak.

Szervesen egybekapcsolódó természetes részekből álló területen fejlődött ki Franciaország. Korántsem olyan zárt egész, mint a spanyol félsziget vagy a Magyar Medence; maguk a földrajzi tényezők nem szabják meg pontosan minden oldalon az ország határait, — különösen nem északkeleten és keleten, de a La Manche felé sem fejeződik be a táj. Ám elég erős a keret ahhoz, hogy a különböző tájrészek különböző népeit egy nemzetté kovácsolja. Mindent e tekintetben nem végeznek el a természeti erők, az összekovácsolás munkájában az emberi szervezőerőnek és szellemnek is ki kell vennie a maga részét. E feladatot a francia szellem derekasán el is végezte, neki köszönhetjük a nemzet-elmélet bölcséleti alapvetését és a nemzet-szervezésnek egy sikerült példáját.

Anglia birodalma ismét a föníciai és görög államszervezet típusokra példa, csak hogy nagyobb méretekben és a közlekedési eszközök. Meg egyéb technikai vívmányok fejlődésének eredményeivel módosítva. Az államszervezetnek nincs egységes területi alapja. A birodalom alapjai a kereskedelmi és hadihajóhad, a jól kiválasztott flottabázisok, a kábelvezetékek, a londoni üzletember, meg az angol kereskedő és közigazgató kolonizátor. Ezt az államot semmiféle nemzet-elmélet nem tarthatja össze, inkább kereskedelmi és közlekedésügyi elméletek s még inkább az idevágó gyakorlat. Nem támogatják a birodalom összetartozását parancsoló földrajzi tényezők sem, legfeljebb az anyaország kedvező földrajzi fekvéséről és a nagy népsűrűség tömörítésre való alkalmasságáról beszélhetnénk.

Íme egy kis állam: Csehország. Zárt földrajzi keret, harmonikus terület jellemzik. Vízrajza ugyan nem olyan összetartó, mint a Magyar Medencéé s kelet felé való határa is bizonytalan (Morvaország). Az igen alkalmas területen erős, de kicsiny állam fejlődik ki. Ereje meggyűlvén, ki-kitör természetes kereteiből és a földrajzi határokon túl próbál terjeszkedni. Lausitz, Szilézia, Morvaország és a Kárpátok vidéke, a Bécsi Medence jelzik a kitörések irányát; a zárt cseh területen túl terjeszkedő államalakulatok azonban tiszavirágéletűek s a végső eredmény mindig az, hogy a szélesebb területi alapokon álló szomszédok erősebben ráteszik kezüket a magterületre is. Ez a terület azonban idegen államkeretben is erős és egyéni marad. A terjeszkedési törekvéseket a földrajzi körülmények nem segítik elő, ezért az ilyen próbálkozások népi alapokat keresnek (huszitizmus, cseh-szlovákizmus).

Kifejezetten a lengyel és a német nép tartja és tartotta össze államai — Lengyelország és Németország — területét. Sem egyik, sem

másik terület nem természettől fogva összetartozó, külön individuum, nincsenek jó határaik. Viszont a tengerekhez való helyzetük sem olyan, hogy arra különösen építhetnének. Mindkét ország számára csak a hazai föld marad mindvégig az állami élet alapja. Ezt a hazai földet azonban erővel és okossággal kell együtt tartani s ha lehet, növelni. Mert a terület növekedésével és csökkenésével közel egyenes arányban nő vagy csökken az ország ereje és hatalma, de csak akkor, ha a népi erő elegendő és alkalmas az erős államszervezet megvalósítására. A határozott területű államoknak saját erős földrajzi kereteiken túl való terjeszkedései rendszerint erőtlenek, legfeljebb a peremvidékek körül, azok védelmére létesített ú. n. „glacis-tartományok“ tartósabbak, de az így hódított, „határokon túli“ vidék mindig kevesebb értékű tagja az államnak (provincia), mint maga a magterület vagy annak valamelyik darabja. A „kötetlen területű“ államok terjeszkedésénél a hódított terület nem kisebb értékű államtag, az éppen olyan része a birodalomnak, mint a többi. Viszont az egységes és határozott alapterületű állam esetleges hódított provinciáiban meghagyhatja a lakosságot a maga helyi gazdasági, kulturális és népi szervezetében s megelégedhetik azzal, ha a főhatalmat elismerteti vele, ezzel szemben az olyan állam, melynek összetartó eleme elsősorban az együvé szervezett népesség, kénytelen a hódított nép életébe erős kézzel belenyúlni, hogy az állami organizmus egységében hiba ne essék.

NÉHÁNY FONTOS TANULSÁG vonható le a fenti fejtegetésekből középeurópai vonatkozásban. Bár az eszme-futtatás igen goromba vázlatokon épült, úgy érzem, alkalmas arra, hogy valószínűsítse az alább kiemelt tanulságok helyességét.

Közép-Európában több alkalmas földrajzi felépítésű államkamra van, melyeknek keretében az államszervezet kialakulását elsősorban a természeti tényezők irányítják. Ilyen összetartozó és harmonikus egészet adó terület a Magyar Medence, a Cseh Bástyá, kevésbé sokoldalú, de nagy történelmi összetartozást mutató földrajzi individuum a Havasalföld, több kisebb balkáni medence, tartós történelmi különállóságot mutatott fel Kelet-Poroszország területe. Ezekkel a kamrákkal szemben kiterjedt területei vannak Közép-Európának, melyeket erős természeti keret nem fűz egybe.

Különös játéka a sorsnak, hogy a szorosan összetartozó területeken többnyire egymástól sokkal elütőbb etnikai népcsoportok telepedtek le, mint egyes nyílt tájakon. Felvethetné valaki, hogy ebben a körülményben éppen szabályszerűség kristályosodik ki: azaz az egységes területek jobban megbírják a különböző eredetű népcsoportokat saját külön sajátosságaikkal, míg az összetartókeret nélküli tájakon múlhatatlanul szükség van az államokba szervezett népek egyöntetűbbé válására. Ez a feltevés nem egészen valószínű, mert a harmonikusan összetartozó területeken is számos példáját találjuk az egybeolvadásnak, viszont történelmileg vitán felül kimutatható tény az, hogy véletlen — vagy legalább is nem a helyi fejlődésből szervesen adódó — események döntötték el a népcsoportok elhelyezkedését Közép-Európában. Így bizonyos az, hogy a török-dúlás nélkül a

Magyar Medence etnikai képe ma egészen más volna. Az is valószínű, hogy a magyar állam épségben maradása az újkor elején könnyebbé tette volna Csehország részére a Németbirodalomtól való különélést, ami esetleg mentesítette volna a Cseh Medencét a nagyarányú német betelepedéstől. Ezek feltevések. Tény az, hogy jelenleg Közép-Európában erős földrajzi keretek közt szorosan egymásra utalva különböző etnikumú népek élnek, míg másfelől összetartozó nagy népek laknak egység nélküli, széttöredező területeket.

Erős tartós államszervezet csak úgy jöhet létre, ha alkalmazkodik ezekhez a földrajzi és népi körülményekhez. A Kárpát Medence, Cseh Medence, Havasalföld kiváló kereteket nyújtanak egészséges államalkotásokhoz. Ezeket a kereteket ki nem használni hiba volna. Viszont ezeknek a kereteknek s a kereteken belüli területeknek harmonikus felépülése nem tűri meg a medencéken belül húzódó éles határokat, melyek a szorosan egymásra utalt népeket életműködéseikben egymástól elválasztják.

A medencéken belüli különböző etnikumú népcsoportok különben sem alkalmasak arra, hogy önmagukban életképes külön államokba szervezkedjenek. Ha viszont — mint ez a világháború utáni területrendezésnél történt — a széttöredezett tájkamrák egyes részeit a kamrákon kívüli területekkel kapcsoljuk össze, akkor számolni kell állandóan az alkalmatlan államterület széthúzó erejével. Ezt a széthúzó erőt csak a népességnek szoros egységbe való beszerzése közömbösítheti. Ezért igyekeznek az újonnan létesült középeurópai államok a népegység megteremtésére, ezért találták fel a cseh-szlovák és jugoszláv nemzetet s ezért igyekszik Románia a maga ötmillió kisebbségét mindenáron eltüntetni. A kisebbségi szerződéseket létrehozó államférfiak nem ismerték az általuk „rendezett” terület természeti felépülését, nem voltak tájékozva a közös életterek kereteiről és — úgy látszik — nem voltak tudatában azoknak az elméleti politikai és államtani ismereteknek sem, melyek pedig államszervezetek megalapozásánál szükségesek. Különben észrevehették volna, hogy akierőszakolt „szerződéses” nem állanak összhangban a létesített államok feladataival és szükségleteivel. Mindenesetre Csehszlovákiából, Jugoszláviából, Romániából erős, egységes államot csak a kisebbségi szerződésekben vállalt kötelezettségek teljes mellőzésével lehetne létrehozni.

A világháború után, részben a területconkitások következményeképpen, igen erős hangsúlyozást kapott a Németbirodalomban az az elmélet, hogy az állam alapja a nép, a Németbirodalmat a német népközösség alkotja. A Németbirodalom saját tagjainak tartja a más államok területén élő német eredetű polgárokat is s azok életének irányításában részt vagy legalább is szót kér magának. Viszont teljes jogú saját állampolgárának csak az államalkotó népközösség tagjait tartja. Ennek az államszemléletnek a német irodalom nagy propagandát csinál. Akadnak más államokban is, nálunk Magyarországon is, szószólói. Különleges érv a mi helyzetünkben, hogy nekünk magyaroknak néptestünk egynegyedrésze jelenleg idegen államok keretében él, tehát különös érdekeink szólnának ezen „új államszemlélet” érvényesülése mellett.

Először is meg kell állapítanunk, hogy ez az „új államszemlélet” nem új. Alkalmazásban volt már sokszor és van Németországban már régen, csak nem volt ilyen pregnánsul és ilyen 99%-ig teoretikus pontossággal megfogalmazva és keresztülvive. Mint fent kifejtettem, az egységes nagy Németbirodalom nem is nyugodhatik más alapon. Hiányozván a földrajzi keret és a területi egység, az állam elsőrendű és egyedüli összetartója a homogén egységgé szervezett nép. Innen a disszimilációs tan, mely az idegen fajú lakosok elkülönítése árán a maradék azonos fajúak együvértartozását erősebben véli kidomboríthatónak. Hogy ez az egyöntetűség létrehozható-e valóban és sikerül-e az egész német népet érdekeiben, felfogásában, természetében homogénné szervezni, az más kérdés, nem tartozik ide, de hogy a felfogás és a cél a németiség szempontjából helyes, azt nem lehet vitatni. Akik tehát visszautasítják ezt az elméletet és mint kározt és hasznavehetetlent támadják, azok az éremnek csak az egyik oldalát látják. De csak a másik oldalát látják ugyanazon éremnek azok is, akik a Kárpátok Medencéjének területén is alkalmazhatónak és üdvösségre vezetőknek tartják a népközösségi és faji alapon való államszervezést.

A Kárpátok Medencéjében egy bizonyos faj disszimilációs alapon a többi fajok közreműködő segítsége nélkül nem képes egészséges és tartós államberendezést létrehozni. Nem állhatnak meg ilyen faji szervezetű külön-külön államok sem egymás mellett, egyrészt mert a fajok erősen egymásba keveredve élnek, másrészt mert egyikük-egyikük erőtlenné ahhoz, hogy a többiektől független életképes államot szervezzen. Ott, ahol ilyenre mégis törekednének, a célt csak nagyszámú idegenfajú bennszorult polgár súlyos jogfosztásával és elnyomásával lehetne megközelíteni. Magyar szempontból ilyen fejlődés mindenféle eredményt hozhatna, csak üdvösét nem. A Magyar Medence területén a természeti tényezők ereje s a népesség elsőrendű életszükségleteinek minél alkalmasabb kielégítése együttműködésre szorítja az itt élő népeket faji, származási, felekezeti különbség nélkül. Az együttműködés egymással való keveredéssel jár, ezt korlátozni, befolyásolni lehet talán, de útjába állni nem célszerű. A Magyar Medence népességének szabályszerű mozgása van. Egy köralakú, központi lejtésű, szinte ideális játéktér képe alakul ki a megfigyelő előtt, ha a népesség mozgási, belső vándorlási irányait több évtizeden át vizsgálat tárgyává teszi. Ezeket a körülményeket az államkeretek és szervezet kiépítésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A Magyar Medence azok közé a ritka területek közé tartozik, melyen a természeti tényezők markáns erővel kiépítették a letelepülő lakosság számára a közös élettér kereteit. Az ember alkalmazkodhatik ezekhez a keretekhez, vagy harcolhat ellenük, de észre nem venni őket, láthatatlanná tenni bennszülötteknek bennszülöttek előtt nem lehet.

RÓNAI ANDRÁS